

Sygn. akt II PK 247/18

POSTANOWIENIE

Dnia 25 lutego 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z powództwa W. F.
przeciwko Politechnice (...) w W.
o ustalenie, przywrócenie do pracy, zadośćuczynienie, odszkodowanie, ekwiwalent
za urlop wypoczynkowy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 25 lutego 2020 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Okręgowego w W.
z dnia 15 marca 2018 r., sygn. akt XXI Pa (...),

I. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;

**II. przyznaje radcy prawnemu I. G. od Skarbu Państwa - Sąd
Okręgowy w W. tytułem wynagrodzenia za reprezentowanie
powoda w postępowaniu kasacyjnym 240 zł (dwieście
czterdzieści) podwyższone o stawkę podatku od towarów i usług.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 15 marca 2018 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił apelację W.F. od wyroku Sądu Rejonowego w W. z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie przeciwko Politechnice (...) w W. o ustalenie, przywrócenie do pracy, zadośćuczynienie, odszkodowanie, ekwiwalent za urlop wypoczynkowy.

Sąd Rejonowy uznał roszczenia powoda za niezasadne. W ocenie Sądu na podstawie dowodów zgromadzonych w toku postępowania nie można uznać, iż okres do 2 stycznia 2013 r. był okresem pracy w ramach stosunku pracy. Powód

nie wykazał, aby w tym okresie jego czas pracy był wyznaczony przez pozwanego. Z zeznań świadków wynikało zaś, iż pozwany nie wyznaczał mu ani dni, ani godzin pracy, nie nadzorował tych godzin i nie rozliczał powoda. Sąd dodał, iż w tym okresie powód nie musiał podpisywać się na liście obecności. Zgodnie z umową, jaką strony zawarły, powód, gdyby spowodował szkodę pozwanemu, byłby zobowiązany do jej pokrycia w całości, co przy stosunku pracy nie byłoby możliwe. Wskazano ponadto, że powód nie wykazał również, iż w tym okresie świadczył pracę pod kierownictwem pozwanego. Zdaniem Sądu Rejonowego w okresie tym strony miały zamiar zawrzeć umowę zlecenia, bowiem powód wiedział, że zawarcie umowy o pracę poprzedzone jest stosowną procedurą. W konsekwencji Sąd Rejonowy wskazał, że pierwszą umową o pracę była umowa na okres próbny, kolejne dwie mogły być zawarte na czas określony, zgodnie z art. 25¹ § 1 k.p. W ocenie Sądu nie było zatem podstaw, aby uznać, że ostatnia z umów na czas określony stała się umową na czas nieokreślony. Sąd Rejonowy stwierdził również, że powód nie wykazał, aby przerwa w zatrudnieniu około 2,5 miesięczna, była taką jedynie w celu obejścia przepisu art. 25¹ § 1 k.p. W ocenie Sądu pierwszej instancji powód nie wykazał także zasadności pozostałych roszczeń finansowych - odszkodowania za utracony zarobek w okresie, kiedy nie świadczył pracy oraz zadośćuczynienia. W zakresie roszczenia o ekwiwalent za urlop wypoczynkowy, Sąd ustalił, iż nierozliczony jeden dzień urlopu należy zakwalifikować jako urlop w okresie nieusprawiedliwionej nieobecności powoda, zgodnie z uprzednimi ustaleniami stron.

Wobec bezzasadności postawionych zarzutów prawa procesowego, Sąd Okręgowy nie znalazł podstaw do zakwestionowania ustaleń Sądu pierwszej instancji, jako poczynionych w sposób wyczerpujący i prawidłowy, przyjął je także za podstawę własnego rozstrzygnięcia. Zdaniem Sądu odwoławczego Sąd Rejonowy prawidłowo uznał, iż w sprawie brak było podstaw do ustalenia, jakoby nawiązana między stronami umowa zlecenia była w rzeczywistości umową o pracę, jak również Sąd w uzasadniony sposób przyjął, że nie doszło do zawarcia między stronami umowy o pracę na czas nieokreślony. Sąd Okręgowy wskazał, że powód samodzielnie wykonywał powierzone mu czynności, jak również posiadał dowolność co do czasu i miejsca wykonywanych przez siebie prac. W sprawie nie

istniały również dowody potwierdzające wydawanie wiążących dla powoda poleceń w spornym okresie czasu. Za bezzasadny Sąd drugiej instancji uznał podniesiony zarzut naruszenia art. 415 k.c. w zw. z art. 300 k.p. Zgromadzony w sprawie materiał dowodowy nie wykazał zaistnienia podstawowych przesłanek stanowiących podstawę roszczenia odszkodowawczego - w tym w szczególności deliktu po stronie pracodawcy, jak również winy w działaniu. Sąd Okręgowy podzielił również ustalenia Sądu pierwszej instancji w zakresie roszczenia o ekwiwalent z tytułu niewykorzystanego urlopu wypoczynkowego.

Skargę kasacyjną oparto na: (-) naruszeniu art. 379 pkt 5 k.p.c. poprzez pozbawienie powoda prawa do obrony swoich uprawnień, wynikających z art. 49 k.p.c., na skutek braku wiedzy o podstawach złożenia wniosku o wyłączenie sędziów, wobec zaistniałych okoliczności uzasadniających wątpliwości co do bezstronności w rozpoznawanej sprawie, a przy tym uchylenie się samych sędziów składu orzekającego Sądu drugiej instancji od wykonania obowiązków wynikających z przepisów art. 49 i 51 k.p.c. oraz art. 82 § 2 prawo o ustroju sądów powszechnych, na skutek czego naruszone zostało prawo powoda do rozpoznania sprawy przez bezstronny i niezawisły sąd - art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, (-) obrazie przepisów postępowania która miała istotny wpływ na treść rozstrzygnięcia: art. 233 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 328 § 2 w związku z art. 391 k.p.c., (-) naruszeniu prawa materialnego: art. 22 § 1 k.p. i art. 25¹ § 1 k.p.

Skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania z uwagi na fakt, iż w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne oraz rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Zagadnienie to dotyczy wykładni art. 22 § 1 k.p. Orzecznictwo Sądu Najwyższego nie dostarcza jego zdaniem jasnej i precyzyjnej odpowiedzi na pytanie o relację pomiędzy poszczególnymi kryteriami, na podstawie których ustalić można stosunek pracy, uniemożliwiając tym samym stwierdzenie kogo można uznać za pracownika. Wśród kryteriów, poza wymienionymi w art. 22 § 1 k.p., które pojawiały się w orzecznictwie Sądu Najwyższego wymienić należy: wolę stron, wymóg osobistego świadczenia pracy, podporządkowanie organizacyjne pracownika w procesie pracy, świadczenie pracy w lokalu pozostającym w dyspozycji pracodawcy, dostarczanie pracownikowi przez pracodawcę środków pracy (materiałów, narzędzi) oraz zorganizowanie miejsca

pracy, pracowniczy obowiązek starannego działania a nie osiągnięcia rezultatu oraz obciążenie pracodawcy ryzykiem prowadzenia działalności, wykonywanie pracy skooperowanej, zespołowej, ciągłość świadczenia pracy, występowanie pewnych cech charakterystycznych dla stosunku pracy, np. wypłaty wynagrodzenia za godziny nadliczbowe albo cech obcych stosunkowi pracy, np. obowiązku „odpracowania” urlopu (lub wykonywania pracy „na wezwanie” pracodawcy w celu zastępstwa nieobecnych pracowników), bezwzględne obowiązywanie zasady odpłatności czy w końcu specyficzne zasady funkcjonowania podmiotu zatrudniającego. W niektórych orzeczeniach pośrednio sugerowano również, że nadużycie ekonomiczno-organizacyjnej przewagi pracodawcy może mieć wpływ na kierunek wykładni art. 22 k.p. Zdaniem skarżącego nie wiadomo, czy sądy rozpatrując istnienie stosunku pracy, powinny badać w sprawie absolutnie wszystkie wymienione wyżej kryteria i porównywać je ze sobą, czy też powinny niektóre pominąć, a innym przyznać mniejsze lub większe znaczenie. Skarżący przywołał orzecznictwo Sądu Najwyższego, które nie dostarcza w tym zakresie jednoznacznych wskazówek. Wskazał, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego istnieje kilka tendencji wykładni art. 22 k.p. Jedna z nich podkreśla, że wola stron i wybór podstawy zatrudnienia jest „prawem kardynalnym” wykonującego i zamawiającego pracę (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 17 lutego 1998 r., I PKN 532/97, OSNAPiUS 1999 nr 3, poz. 81; z dnia 7 marca 2006 r., I PK 146/05, M.P.Pr. 2006 nr 9, poz. 474). Według innego stanowiska pierwszeństwo woli stron w ocenie charakteru zatrudnienia ma znaczenie decydujące dopiero na etapie rozpoznania sprawy, kiedy cechy stosunku pracy nie mają charakteru przeważającego (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 marca 1999 r., I PKN 616/98, OSNAPiUS 2000 nr 8, poz. 312; z dnia 27 maja 2010 r., II PK 354/09, LEX nr 598002; z dnia 2 sierpnia 2000 r., I PKN 754/00, LEX nr 1224661). W kolejnej grupie orzeczeń Sądu Najwyższego akcentuje się z kolei, że to właśnie sposób realizacji zobowiązania, niezależnie od pierwotnej woli jest decydujący w sprawach o ustalenie istnienia stosunku pracy (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2000 r., I PKN 594/99, OSNAPiUS 2001 nr 21, poz. 637).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Brak jest podstaw uzasadniających przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania.

W myśl art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona.

Przedstawienie okoliczności uzasadniających rozpoznanie skargi kasacyjnej ze względu na przesłankę istotnego zagadnienia prawnego polega na sformułowaniu tego zagadnienia i wskazaniu argumentów, które prowadzą do rozbieżnych ocen. Musi przy tym chodzić o zagadnienie nowe, dotychczas nierozpatrywane w judykaturze, które zarazem ma znaczenie dla rozpoznania wniesionej skargi kasacyjnej oraz innych podobnych spraw (postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 23 maja 2018 r., I CSK 33/18, LEX nr 2508114; z dnia 16 maja 2018 r., II CSK 15/18, LEX nr 2499790). Chodzi o problem prawny, który nie został do tej pory bezpośrednio rozwiązany w orzecznictwie Sądu Najwyższego i dla rozwikłania którego dotychczasowe orzecznictwo jest niewystarczające (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 2018 r., I UK 268/17, LEX nr 2508639). Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie wielokrotnie odnosił się do wykładni art. 22 k.p.

Zasadnicze znaczenie w procesie sądowego badania, czy dany stosunek prawny jest stosunkiem pracy, ma ustalenie, czy praca wykonywana w ramach badanego stosunku prawnego faktycznie ma cechy wymienione w art. 22 § 1 k.p. Z art. 22 § 1¹ k.p. wynika bowiem, że sąd w pierwszej kolejności bada, czy dana praca jest zatrudnieniem w warunkach określonych w art. 22 § 1 k.p., a art. 22 § 1² k.p. stanowi dla pełnej jasności, że w razie wykonywania pracy w warunkach określonych w § 1 tego artykułu nie jest dopuszczalne zastąpienie umowy o pracę umową cywilnoprawną. Istotnym sensem regulacji zawartej w § 1¹ i § 1² k.p. jest zatem przeniesienie ciężaru badania charakteru stosunku prawnego, w którego ramach świadczona jest praca, z ustalania i wykładni treści umowy zawartej przez strony na ustalenie faktycznych warunków jej wykonywania. Gdy umowa faktycznie

jest wykonywana w warunkach wskazujących na stosunek pracy, to ustalenie to, a nie treść oświadczeń woli złożonych przy jej zawieraniu, decyduje o charakterze łączącego strony stosunku prawnego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2016 r., I PK 139/15, LEX nr 2057610). Ocena, czy strony połączyły się umową o pracę, dokonywana jest metodą typologiczną, polegającą na rozpoznaniu i wskazaniu cech przeważających i dominujących (Z. Góral, H. Lewandowski, Przeciwdziałanie stosowaniu umów cywilnoprawnych do zatrudnienia pracowniczego, PIZS 1996 nr 12, s. 31; H. Lewandowski, Nawiązywanie i zmiana stosunku pracy (zarys problematyki) (w:) Prawo pracy RP w obliczu przemian, (red.) M. Matey-Turowicz i T. Zielińskiego, Warszawa 2006, s. 130 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 20 marca 1965 r., III PU 28/64, OSNC 1965 nr 9, poz. 157 z glosami T. Gleixnera, OSP 1965 nr 12, poz. 253 i S. Wójcika, OSP 1966 nr 4, poz. 86; z dnia 18 czerwca 1998 r., I PKN 191/98, OSNAPIUS 1999 nr 14, poz. 449; z dnia 14 września 1998 r., I PKN 334/98, OSNAPIUS 1999 nr 20, poz. 646; z dnia 28 października 1998 r., I PKN 416/98, OSNAPIUS 1999 nr 24, poz. 775; z dnia 7 września 1999 r., I PKN 277/99, OSNAPIUS 2001 nr 1, poz. 18; z dnia 25 listopada 2004 r., I PK 42/04, OSNP 2005 nr 14, poz. 209; z dnia 11 października 2005 r., I PK 42/05, OSNP 2006 nr 17-18, poz. 267; z dnia 7 marca 2006 r., I PK 146/05, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 67; z dnia 7 października 2007 r., III PK 38/07, LEX nr 560867; z dnia 26 marca 2008 r., I UK 282/07, LEX nr 411051 z glosą krytyczną A. Musiały, Gdańskie Studia Prawnicze - Przegląd Orzecznictwa 2009 nr 2, s. 103-110; z dnia 9 lipca 2008 r., I PK 315/07, LEX nr 470956; z dnia 27 maja 2010 r., II PK 354/09, LEX nr 598002; z dnia 4 lutego 2011 r., II PK 82/10, LEX nr 817515; z dnia 6 kwietnia 2011 r., II UK 323/10, LEX nr 885015; z dnia 24 czerwca 2015 r., II PK 189/14, LEX nr 1764808 z glosą aprobowującą S. Kowalskiego, OSP 2015 nr 6, poz. 89; z dnia 18 lutego 2016 r., II PK 352/14, LEX nr 2004192; z dnia 13 kwietnia 2016 r., II PK 81/15, LEX nr 2026397; z dnia 17 maja 2016 r., I PK 139/15, LEX nr 2057610). Przyjmuje się przy tym, że występowanie łącznie wszystkich cech stosunku pracy nie jest konieczne dla uznania odpowiedniej umowy za umowę o pracę, ponieważ brak jednych cech może być wyrównany większą obecnością innych. Do cech charakterystycznych stosunku pracy zalicza się: dobrowolność wykonywania pracy przez pracownika, osobisty charakter

świadczenia tej pracy, ciągłość pracy, podporządkowanie pracownika pracodawcy, odpłatność pracy oraz ponoszenie przez pracodawcę wszelkiego ryzyka (osobowego, organizacyjnego i ekonomicznego) związanego z realizacją zobowiązania. W piśmiennictwie prawa pracy największe znaczenie na gruncie typologicznego odróżniania umowy o pracę przypisuje się cechom osobistego świadczenia pracy, podporządkowania pracownika oraz ryzyka pracodawcy (Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2019 r., II PK 27/18, LEX nr 2665282).

Odwołanie się do przesłanki potrzeby wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów wymaga wykazania, że określony przepis prawa, mimo że budzi poważne wątpliwości (ze wskazaniem, na czym te poważne wątpliwości polegają), nie doczekał się wykładni, bądź że jego niejednolita wykładnia wywołuje rozbieżności w orzecznictwie sądów, które należy przytoczyć (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2002 r., III CKN 570/01, OSNC 2002 nr 12, poz. 151). Powołanie się na rozbieżności w orzecznictwie wymaga przytoczenia i poddania analizie rozbieżnych orzeczeń sądów w celu wykazania, że rozbieżności te mają swoje źródło w różnej wykładni przepisu, bądź też przedstawienia argumentów wskazujących, że wykładnia przeprowadzona przez sąd drugiej instancji sprzeczna jest z jednolitym stanowiskiem doktryny lub orzecznictwa Sądu Najwyższego (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2018 r., III UK 123/17, LEX nr 2496319). Zauważyć należy, że o rzeczywistych rozbieżnościach w judykaturze można mówić tylko wówczas, gdy brak zgodności rozstrzygnięć dotyczy takich samych lub bardzo zbliżonych stanów faktycznych, co skarżący powinien wykazać (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2018 r., IV CSK 577/17, LEX nr 2497710).

W orzecznictwie ugruntowany jest pogląd, że wola stron (art. 353¹ k.c. w związku z art. 300 k.p.) nie może przełamać normatywnej formuły wyrażonej w art. 22 § 1, § 1¹ i § 1² k.p. W rezultacie, woli stron można przypisać decydujące znaczenie dopiero wtedy, gdy zawarta umowa wykazuje cechy wspólne dla umowy o pracę i umowy prawa cywilnego z jednakowym ich nasileniem (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 20 marca 1965 r., III PU 28/64, OSNC 1965 nr 9, poz. 157; z glosami T. Gleixnera, OSP 1965 nr 12, poz. 253 i S. Wójcika, OSP 1966 nr 4,

poz. 86; z dnia 14 września 1998 r., I PKN 334/98, OSNAPiUS 1999 nr 20, poz. 646; z dnia 28 października 1998 r., I PKN 416/98, OSNAPiUS 1999 nr 24, poz. 775; z dnia 7 września 1999 r., I PKN 277/99, OSNAPiUS 2001 nr 1, poz. 18; z dnia 25 listopada 2004 r., I PK 42/04, OSNP 2005 nr 14, poz. 209; z dnia 11 października 2005 r., I PK 42/05, OSNP 2006 nr 17-18, poz. 267; z dnia 7 marca 2006 r., I PK 146/05, OSNP 2007 nr 5-6, poz. 67; z dnia 7 października 2007 r., III PK 38/07, LEX nr 560867; z dnia 9 lipca 2008 r., I PK 315/07, LEX nr 470956; z dnia 27 maja 2010 r., II PK 354/09, LEX nr 598002; z dnia 4 lutego 2011 r., II PK 82/10, LEX nr 817515; z dnia 6 kwietnia 2011 r., II UK 323/10, LEX nr 885015; z dnia 24 czerwca 2015 r., II PK 189/14, LEX nr 1764808 z glosą aprobowaną S. Kowalskiego, OSP 2016 nr 6, poz. 89; z dnia 18 lutego 2016 r., II PK 352/14, LEX nr 2004192; z dnia 13 kwietnia 2016 r., II PK 81/15, LEX nr 2026397; z dnia 17 maja 2016 r., I PK 139/15, LEX nr 2057610).

Wskazane przez skarżącego rozbieżności w orzecznictwie mają charakter pozorny. W skardze kasacyjnej przywołano fragmenty rozstrzygnięć, a skarżący nie dokonał przy tym ich całościowej interpretacji. Z powołanego wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 1998 r. wynika, że reguły wykładni oświadczeń woli są też istotne przy kwalifikowaniu umowy o świadczenie usług jako umowy o pracę, zwłaszcza wówczas gdy nie występują zachowania stron sprzeczne z postanowieniami zawartej umowy cywilnoprawnej (I PKN 532/97, OSNAPiUS 1999 nr 3, poz. 81). Również wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2006 r. nie wskazuje na bezwzględne pierwszeństwo woli stron w ocenie charakteru zatrudnienia. Sąd Najwyższy wskazał co prawda w tym orzeczeniu, że o wyborze rodzaju podstawy prawnej zatrudnienia decydują zainteresowane strony, ale zauważył jednocześnie, że w razie ustalenia, że w łączącym strony stosunku prawnym - nazwanym przez nie umową o pracę - zdecydowanie nie występowały elementy typowe dla stosunku pracy (art. 22 k.p.), występowały natomiast elementy obce stosunkowi pracy (np. brak podporządkowania), nie jest możliwa ocena, że zawarta została umowa o pracę (I PK 146/05, M.P.Pr. 2006 nr 9, poz. 474). Odnosząc się z kolei do wyroku Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 2000 r. (I PKN 594/99, OSNAPiUS 2001), powołanego celem udowodnienia całkowicie przeciwnej tezy, kierowanie się przez strony umowy przy wyborze

podstawy zatrudnienia sposobem jego realizacji, a nie przedmiotem zobowiązania, nie daje podstaw do formułowania wniosku, że zdaniem Sądu Najwyższego wola stron nie ma znaczenia dla oceny charakteru zatrudnienia. Nadto należy odnotować, że do tego orzeczenia odwołał się Sąd Najwyższy w drugim z przywołanych przez skarżącego wyroków, tj. z dnia 7 marca 2006 r., I PK 146/05.

Nie znajdując podstaw do przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., orzeczono jak w sentencji. O kosztach pomocy prawnej udzielonej z urzędu rozstrzygnięto na podstawie § 15 ust. 1 pkt 1 i 2 w związku z § 16 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 68).